

LAPPHUNDEN - NORRLANDS GÅVA TILL HELA FINLAND

Av våra inhemska raser är lapphunden på sätt och vis den yngsta, de långa traditionerna med Lapplands renvallande hundar till trots. Man har tvistat under årtionden om vad och hurudan den "riktiga" lapphunden är. Tvisterna har dock inte på något sätt inverkat på rasens utveckling i popularitet och antal.

Sitt definitiva inträde i Kennelklubbens registreringsstatistik gjorde lapphunden år -68 i kraft av två exemplar! Året därefter registrerades 10 lapphundar och år 1973 rekordmånga 83st. I skiftet mellan 70- och 80-talet föddes kring 300 valpar per år och förra året noterades nya rekordet: 582 nya lapphundar. För fyra år sedan betraktade man lapphunden som färdig och E-registret stängdes. Man har dock konstaterat, att rasen är genetiskt så smal att man är på väg att öppna registret för de ursprungliga hundarna från norr.

Om kennelfullmäktige så bestämmer, kommer 14 ursprungsättade lapphundar att föras från de oregistrerades skara in i böcker och pärmar.

Under ett drygt år har tidningen Koiramme presenterat de finska hundraserna med omfattande artiklar.

Karelsk björnhund 1/89, finsk spets (och norrlandsspets) 2-3/89, finsk stövare 5/89, lapsk vallhund 7-8/89 och lapphund i detta nummer.

L A P P H U N D E N

- RENVÄKTAREN SOM HAR ÄNDRATS TILL GÅRDVAR

Text: Paula Heikkinen-Lehkonen

Sedan urminnestider har det på Nordkalottområdet funnits en spets av arktisk typ. Skelettfynd från senare stenåldern (c:a 7000f.Kr.) vittnar om detta. Dessa förfäder till dagens lapphund har använts till jakt och kanske även som vakhundar.

På Nordkalottområdet utvecklades en samebefolkning som livnärde sig på jakt med hund ända till vikingatiden.

Så småningom skiftade jaktkulturen till vallningskultur. I samband med övergången ändrades hundens uppgifter. Den behövdes till att vakta och valla renhjordarna. Renbeteslandet var som mest omfattande i slutet av 1700-talet. Det sträckte sig från mellersta Norge och Sverige via Nord-Finland och över Kola-halvön, ända till Sibirien. Då invånarna var splittrade i olika etniska och språkliga grupper p.g.a. de långa avstånden, är det sannolikt att även hundarna visade lokala variationer.

Enligt några forskare grundar sig vallningsinstinkten på jaktanlag. Människan har dock genom medvetet urval och dressyr format fram en vallhund av den tidigare jakthunden. Renherdarna har haft behov av bytesdrift vid skyddandet av renhjorden mot vargar. En del forskare anser det möjligt att det funnits två olika typer av hundar för dessa ändamål: en större, långsträckt och mera vinklad travare som möjligen var även korthårigare, och en mindre och mer pålsad stadig galoppör. Travaren arbetar med vallning under renarnas förflyttningar och den arktiska långhåriga och kortare spetsen vaktade.

Redan för hundra år sedan, när organiserad kennelaktivitet startades i Finland och Sverige, var man medveten om att det fanns en lapsk hundras eller åtminstone en kynologiskt ren typ. På de första finska utställningarna visades hundar från Lappland som "lapsk vallhund", "lapphund" eller "renhundar". Detta alltså redan under förra seklet.

Inga åtgärder företogs ännu för att bevara eller vidareutveckla rasen. Lapphundar visades sporadiskt på utställningar i början av 1900-talet. Först kring 1936 lade man mera märke till rasen. V I Mikkonen efterlyste nationell självkänsla och jämförde läget med Sverige där "de inhemska raserna redan har konsoliderats"! En viss krets inom den nyss grundade Kennelklubben väcktes av en stark ide om att utveckla rasen. Det konstaterades att hundmaterialet var mycket varierande i olika delar av Lappland. Man hade inga klara riktlinjer. Inom Kennelklubben fanns dock redan då en ide om två raser som skiljer sig främst åt genom storlek och hårlag.

Första rasstandarden 1945

De under 30- och 40-talen registrerade lapphundarna var inte nödvändigtvis vad vi idag menar med lapphund eller lapsk vallhund. Man vet att uppblandning med samojed och björnhund hade förekommit. I söder utvecklades en brokig (varierande) stam, vars standard antogs av FKK 1945.

Dåtida hundar skilde sig ganska mycket från dagens: stora, för det mesta långa med smala huvuden och med varierande pälsar. Enligt standarden var pälsen intill kroppen liggande, vilket inte motsvarar kraven för arktiskt klimat. Denna sydliga "lapphund" registrerades och prisbelönades dock på utställningar. Den fick sin egen supporterskara. Framför allt födde Marjatta Liipola upp dessa på sin Kukonharju kennel. Följaktligen kallas typen för Kukonharju-typ.

Under 60-talets forskningsresor till Lappland stabiliserades uppfattningen om riktiga lapska hundar. Man började ympa in hundar från Lappland i den sydliga stammen. Uppdelningen i två raser skedde dock inte utan kiv. FCI bekräftade rasstandard med namnet lapsk vallhund 1967. Samma ras registrerades som lapphund redan 1970! Villervallan påverkar raserna alltjämt.

Lapsk vallhund blev egen ras under 60-talet. Skillnaden bestod närmast i hårlaget som är kortare på vallhunden. Man insåg inte på en gång att konstruktions- funktionstypen bestod även i andra skillnader än enbart hårlaget. Dessutom kan typiska vallhundar få avkomma med längre päls.

Ursprungliga stammen till heders

I början av 70-talet gjorde vallhundskommittens medlemmar forskningsresor till Lappland. Man började använda hundar ur den naturtätade stammen genom att korsa in dem i den sydliga stammen. De under 70-talet funna hundarna representerade en långhårig, kortare och knappt vinklad, stadigt byggd typ med svansen buret över ryggen. Pälsen var lång, sträv och strittande. Den var inte alls "slät-hårig" som den gamla uppfattningen hade varit. Åsikten om den svarta färgens riktighet var långlivad trots att vitt i allmänhet är de arktiska djurens färg. Kanske delvis p.g.a. påverkan från Sverige. Den svenska svarta lapphunden har dock helt flyttats i händerna på sydliga sälls-kapsuppfödare. Den har inte brett ut sig i renbeteslandet. I verkligheten varierar lapphundarnas färg mycket. I samiskan finns talrika benämningar för olika färg-ade och i övrigt olika hundar. Kanske skydde man den vita färgen för att den skvallrar tydligt om samojedbakgrund och av praktiska skäl; en mörk hund är lättare att urskilja i snön.

Under 70-talet började en ny era inom lapphundsaveln. Man insåg att det nya materi-alet från Lappland hade den rätta typen. Ny rasstandard antogs år -75. Storleken minskade, den stadiga konstruktionen accentuerades, huvudet skulle vara kort och bredare. Medvetet lämnades dock rasstandarden fortfar-ande ganska öppen. Man tillät bl.a. vippöron och svansarna behövde inte bäras över ryggen.

Registret hölls öppet. Man tog in hundar från den naturnära stammen från Lapp-land. Materialet var dock heterogent. Aveln försvårades av att hundar med den rätt fenotypen inte hade den rätta genotypen.

Den parallella vallhundsaveln har ställt till med problem ända till i dag. 80-talets allmänna uppfattning om lapphundens väsen grundar sig bl.a. på Juho Perttolas etniska och arktiska hundrasers forskningsresultat. Lapphunden började stabiliseras till en kvadratisk, kraftigt byggd, långhårig och knappt vinklad arktisk spets. Medan lapsk vallhund har utkristalliserat sig som en travare med längre kropp och kraftigare vinklar.

Man trodde tidigare att hårlaget var den viktigaste skillnaden och hundar kunde kunde flyttas från den ena rasen till den andra med ledning av päls-längden. Följaktligen har båda raserna gemensamma förfäder och det finns en riklig stam av hundar av en mellantyp.

Rasen räddas i elfte timmen

Man vore inte i hundvärlden om inte trätor förekom. Tidvis har det tvistats häftig om lapphundens typ och konstruktion. Man har varit starkt oense om hundarnas renrasighet, när man använt sig av hundar med okänt ursprung. 1979 konstaterar Perttola i en artikel i tidningen Koiramme, att man var medveten om orena in-slag när man började sammanställa lapphunden. Enligt honom startade man i elfte timmen. Man hade hunnit förlora både tid och material. Trots allt lär det inte finnas mycket "främmande blod" i dagens lapphund. Ut-ländska vallhundsraser klarar sig helt enkelt inte under stränga arktiska för-hållanden. Hundar som springer bort och har stark jaktinstinkt lämpar sig inte för uppgifterna. Samerna lär inte ha hållit en onyttig hund med mat. Man har hela tiden velat samarbeta i uppsamlings- och avelsarbetet med in-vånarna i Lappland, dem som brukat hunden och renbeteslagens förening. I Lapp-land startades bl.a. hundgårdar där man höll avelstikar. Av en eller annan anledn-ing somnade dessa projekt in. Det egentliga avelsarbetet har bedrivits i söder. Det har dock funnits uppfödare även i Lappland: Maaret Länsman, familjen Jomppanen och Paavo Autto för att nämna några.

I dagens läge har tiderna självklart förändrats vad beträffar hundens roll i renhållningen. Scootern kan ändå inte ersätta hunden vid alla tillfällen. Lapska vallhunden har uppgifter som vallare och dess register hålls fort-farande öppet. Detta möjliggör användningen av nya, naturstammade hundar i

aveln. Lapphundsregistret har däremot stängts. Nyöppning av registret är dock på tapeten just nu. Lapphundens standard reviderades 1982. Storleken hade stabiliserats vid 40-50cm och svansen bars ringlad över ryggen.

Den av rasbeskrivningen föreskrivna arktiska spetstypen som är kraftig med kort kropp, kort och brett huvud med välvd panna har slagit igenom hos domarna och majoriteten av uppfödarna som den rätta och eftersträvansvärda. Pälsen är lång, sträv och strittande, vinklarna knappa. Alla färger är tillåtna med restriktionen att grundfärgen skall vara dominerande. Trots att lapphunden alltmer blivit en gårds- och sällskapshund i söder, har det till och med hänt att samer som värnar om sitt kulturarv, har köpt lapphundar från söder till Lappland.

Vallarstammen

Stora åsiktsskillnader om den rätta typen och rätta härstamningar har präglat lapphundens senare historia. När det fortfarande fanns Kukonharju hundar i södern på 70-talet, gjorde man starkare insatser för att finna rasens rötter. Speciellt Peski- och Poromiehen- kennlarna grundade sin avel på hundar med ursprungshärstamning från Lappland.

Man undersökte hundar i Lappland och höll besiktningsträffar. Dessa låg till grund för intagning i rasen. Bl.a. registrerades en hane med okänt ursprung. Hans namn var Kalikkakaula och han kom att inta en nyckelposition. Åsikterna i fråga om hans och en del andra hundars renrasighet gick isär. När kontrollen och revideringen av rasstandarderna och nydaningen av lapphundstypen sattes i gång med bl.a. Juho Perttolas intentioner om en kortare och grövre hund som målsättning, fanns det i gränslandet hundar av s.k. blandtyp; långhåriga men med längre kroppar.

Några uppfödare protesterade mot den "nya" typen av hundar. De ansåg att det enda rätta var en långhårig hund som närmast påminner om en lapsk vallhund. Dessa eldsjälar hade undersökt sina hundars ursprung under strapatser. 1981 grundade de "Paimensukuisen lapinkoiran seuran" (Lapphundklubben för de vallarstammade). Den tidigare aktiva medlemmen Helvi Tiisala berättar: -Föreningens uppgift var att strida mot den nya typen. Den ville hålla fast vid en långhårig renvallare som grundades på hundar som använts praktiskt. Enligt föreningen var Kalikkakaula och en del andra hundar blandraser. Föreningen har en förteckning över vallarstammade hundar.

De viktigaste uppfödarna var Marri Vainio och Anja Korhonen. De utförde grundlig forskning. Deras hundar var mycket framgångsrika under 70-talet. Sedan dess har typen förändrats betydligt. Tiisala medger att de gamla championhundarna inte skulle kunna hävda sig längre.

-Jag har gått igenom Nationalmuseets bildarkiv. Där finns gott om bilder på lapska hundar. Det är anmärkningsvärt att den svenska lapphundens förfäder påminner om 70-talets lapphundar. Den nutida håriga spetstypen påminner inte om torvspetsen, och enligt min mening har den officiella typen ingen historisk motsvarighet.

De vallarstammade vill inte blanda upp sina hundar med den officiella lapphunden medan lapphundsuppfödarna skulle vilja använda vallarstammade i sin avel. De vallarstammade håller fast vid den gamla 70-talstypen och standarden. -Spetshundklubbens ledarfigurer har bestämt sakernas tillstånd-, säger Tiisala. De vallarättades förening är inte associerad med Kennelklubben. Ibland har det förekommit tungt artilleri i striderna. De vallarättades förening har ca 250 medlemmar. Så gott som alla deras hundar är registrerade i FKK. Inom föreningen finns uppfödare som envist fortsätter att föda upp hundar av sin egen typ, trots att de inte hävdar sig på utställningar. Striden har ändå gått förlorad, anser Tiisala. Den officiella lapphundstypen har blivit dominerande.

"Gynnsam utveckling"

Jukka Kuusisto är den kanske för närvarande ledande uppfödaren och var tidigare ordförande i Lapphundklubben. Han anser att lapphunden har utvecklats i positiv riktning. Typen har konsoliderats och man ser allt fler hundar av rätta sorten i utställningsringarna. Kuusisto berättar: -Samer har numera mycket liten nytta av lapphunden. Däremot använder man lapska vallhundar till en del. Lapp-

hunden har blivit en populär gårdshund. Många av mina uppfödningar vallar gårdens kor till och från betet, och visar därigenom sina vallarinstinkter. -Man har strävat efter att använda hela materialet i aveln. Bland de s.k. vallarättade finns några användbara hundar, men deras exteriör har blivit sämre. Föreningen håller hårt på sitt eget och eventuellt dugliga hundar lånas inte ut. De vallarättade håller allt annat än sitt eget för blandraser. -Inte ens lapphunden trots sin ursprunglighet har helt skonats från ärftliga sjukdomar. Problemen är inte stora-, anser Jukka Kuusisto. -Man har funnit några fall av PRA och HC samt några med höftledsdysplasi. Man vet att den berömde Menes-Lappi blev blind vid sex års åldern. På den tiden uppmärksammades inte detta tillräckligt. Han vann BIS på mässhallarna och och finns både bakom lapska vallhundar och lapphundar. Enligt Jukka Kuusisto har lapphunden en tilltalande mentalitet. Den stannar på gården och skäller inte i onödan. Den varskor däremot, när främmande nalkas. -Det finns knappt några uppfödare i Lappland för närvarande. Man har köpt hundar tillbaka till Lappland även från mig.- Spetsdomaren och tidigare uppfödaren av lapsk vallhund, Marja Talvitie anser att "mellantypen" borde bevarats för sig. Den borde inte ha blandats upp med den nuvarande lapphunden. -I själva verket är dessa långhåriga lapska vallhundar. De skulle användas i lapsk vallhundsavel och inte i lapphundsaveln. Man borde tillåta långhåriga vallhundar, ty anlaget finns i rasen. Precis som det inom schäfer fortfarande föds långhåriga exemplar. Lapska vallhunden har t.o.m. blivit för korthårig-.

-Trots att Norge inte har varit särskilt aktiv i utvecklingen av de lappländska raserna borde man samarbeta med Norge. I norska Lappland finns det fortfarande användbart vallhundsmaterial. Däremot finns där knappast något nytt att hämta för lapphundsaveln-, anser Marja Talvitie.

(Anmärkning: med HC avses hereditär katarakt.
med RD avses **R**etinal dysplasi = felaktig utveckling av
nätinnan.)

E-REGISTRET ÅTER ÖPPET FÖR LAPPHUND?

Efter Kennelklubbsbeslut stängdes lapphundarnas E-register för några år sedan. Numera har Spetshundföreningen och Lapphundklubben kommit fram till att beslutet förmodligen var förhastat. På 70-talet sökte man den rätta, önskvärda lapphundstypen för avel. Man kom att bedriva matadoravel med några praktexemplar med god nedärvningsförmåga. Följden blev att avelsbasen minskade kraftigt.

Under senare år har den smala avelsbasen visat sig på ett tråkigt sätt. Lapphunden har alla de vanligaste ögonsjukdomarna inom hund i oroväckande grad. Såsom starr, PEA och RD. Även andra besvärligheter visar sig i form av höftledsfel och patellaluxation. För ögonens del har man varit tvungen att konstatera att sjukdomarna har brett ut sig mest i de populäraste hanhundslinjerna.

Stängningen av E-registret har lett till att uppfödarna mist alla möjligheter att söka s.k. nytt blod för att stötta lapphundsstammen. Avelsbasen fortsätter att smalna. I stamtavlorna förekommer vissa hundar oroväckande nära flera gånger. Man är rädd att rasen hamnar i en återvändsgränd. Situationen känns tröstlös i en ras som snabbt blivit mycket populär. Lapphunden med sina ca 500 årliga valpregistreringar når klart in bland de 20 vanligaste raserna. När man inom rasföreningarna för lapphund insåg situationens allvar, tog man itu med att undersöka möjligheterna att vidga rasens avelsbas. Spetshundföreningen tillsatte en kommitté att leta, undersöka och godkänna naturättade lapphundar att tas in i rasen.

Kommittén arbetade flitigt under förra året. Man reste runt i Lappland för att leta efter oregistrerade, naturättade lapphundar med tanke på eventuell nyöppning av E-registret. Man har redan tidigare finkammat Lappland i samma syfte. Trots det fann man en skara tillräckligt typiska lapphundar att accepteras i rasen om E-registret öppnas. Kennelklubbsfullmäktige beslutar om E-registrets nyöppning. Kirsti Soralahti och Antero Kerkelä har rest Lappland runt. De har gjort största arbetet med att finna 14 naturättade lapphundar.

14 goda naturättade har hittats

Spetshundföreningens arbetsgrupp fann totalt 14 exteriört goda lapphundshonar. De har härstamningar som skiljer sig från de nuvarande. Spetshundföreningen ansöker nu om att föra in dessa till E-registret, som skall eventuellt öppnas. En del av hanarna är redan ganska gamla så det brådskar att få in dem i aveln. För en del handlar det om elfte timmen. Det bästa är att större delen av hundarna har använts eller används fortfarande i praktiskt renvallningsarbete.

Det återstår självklart att se om dessa 14, Rekku, Serkkis, Sierkis, Polfi, Rippe, Pepi, Snupi, Jeppe, Tilkku, Pilkki, Panu och tre Musti kan vända framtiden mot en friskare och bättre lapphund. De kan medföra icke önskvärda variationer bl.a. i pälslängden och typen trots att de själva är mycket typiska. De för rasens framtid ansvariga anser det dock risken värt att använda dessa hanar. De här hundarna kommer från olika delar av Lappland, från Kuusamo till Enontekiö.

Spetshundföreningens förslag till kontrollåtgärder i samband med registrering av naturättade lapphundar, avsedda närmast för avelsändamål.

1. Finska Lapphundklubben godkänner tikarna som paras med naturättade, E-registrerade hanar. Kullar efter dessa hanar, där tillstånd från Lapphundklubben saknas, registreras inte av FKK.
2. Avkomma till E-registrerade hundar förs till E-registret. Överföring till SF-registret sker först efter att avkomman blivit prisbelönad på utställning.
3. Avkomma till E-registrerade hundar kan registreras i E-registret utan att föräldrarna meriterats på utställning.
4. Kennelklubbens avelsvetenskapliga kommitté ordnar med assistens av Spetshundföreningen ögon- och knäundersökningar för ifrågavarande hundar.